

8. Мікула Н., Матвеев Є. Розвиток нових форм транскордонного співробітництва // Економіст. — №5. — Травень, 2011. — С. 20—23.

9. Студенніков І. Транскордонне співробітництво та його роль в процесі європейської інтеграції України // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і заходки. — Вип. 15: Міжвідомчий збірник наукових праць. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. — С. 309—322.

10. Соколенко С. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры / С. Соколенко. — К.: Логос, 2002. — 645 с.

Статтю подано до редакції 15.10.2012 р.

УДК 339.74(043.3)

О. В. Лавріненко, асистент
кафедри міжнародних фінансів,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВАЛЮТНИХ СИСТЕМ КРАЇН ЦСЄ

АНОТАЦІЯ. У статті виділено основні фактори трансформації валютних систем. Запропоновано авторське визначення поняттю «трансформація валютної системи» та встановлено основні напрями трансформації національних валютних систем країн ЦСЄ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: трансформація валютної системи, країни ЦСЄ, напрями трансформації, валютна політика, євроінтеграція, гармонізація.

АННОТАЦИЯ. В статье выделены основные факторы трансформации валютных систем. Предложено авторское определение понятию «трансформация валютной системы» и установлены основные направления трансформации национальных валютных систем стран ЦВЕ.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: трансформация валютной системы, страны ЦВЕ, направления трансформации, валютная политика, евроинтеграция, гармонизация.

SUMMARY. The article deals with major factors of monetary systems transformation. Author's definition to the concept « monetary system transformation » is offered and the main trends of national monetary systems transformation of the countries of CEE are established.

KEYWORDS: monetary system transformation, country of CEE, transformation trends, currency policy, euro integration, harmonization.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) як основні представники трансформаційних економік долучившись до процесів регіоналізації та глобалізації почали активне перетворення національних валютних систем. А в сучасних кризових умовах та активізації дискусій трансформації світової валютної системи виникає нагальне питання дослідження змін національних валютних систем країн ЦСЄ у кризовий і посткризовий період. З огляду на це, розроблення досліджень у напрямку трансформацій валютних систем виступає одним із факторів розвитку світового господарства в цілому, що визначає актуальність теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми трансформації економік країн Центральної та Східної Європи та їхнє зближення з ЄС доволі широко розглядаються в працях багатьох науковців, зокрема Л. Бальцерович [1], Г. Колодко, М. Нуті [2], Я. Корнаї (1992), О. Гаврилишин та Р. ван Роден [3], Д. Берковіц і Д. Делонг (2003) [4, с. 95].

Так, залежно від швидкості впроваджених реформ було сформовано дві основні моделі (стратегії) трансформації: градуалізм (еволюційна стратегія), розроблений угорським професором Я. Корнаї, та «шокова терапія» сформована польським економістом Л. Бальцеровичем.

Деякі дослідники, зокрема С. Панчишин, виділяють третій шлях соціально-економічних трансформацій, називаючи його проміжним («пострадянським» — Г. Колодко), зазначаючи при цьому, що проміжний шлях ринкових реформ здійснюється повільніше, ніж за шоковою терапією, але швидше порівняно з еволюційним. Ринкові реформи здійснюються повільно й суперечливо, бо в суспільстві відсутня згода щодо характеру перетворень [5]. До даної моделі автор відносить Україну, Болгарію, Росію, Румунію та інші країни ЦСЄ.

Валютно-фінансовим аспектам трансформації в країнах ЦСЄ приділена значна увага з боку таких економістів, як В. Барамії, М. Головніна [6], Ф. Журавки [7], А. Левковича [8], Д. Лук'яненка, З. Луцишин [9], С. Маслова, О. Мозгового, Т. Мусієць, А. Поручника [10], І. Співак, Є. Хомайко, В. Чужикова [10] та ін.

Невирішена частина загальної проблеми.

Незважаючи на значну кількість праць, у яких містяться висловлювання з приводу трансформації фінансових, монетарних та валютних систем як західні, так і вітчизняні вчені не дають точного та ґрунтовного визначення даному процесу. Також дослідивши теоретичні та практичні здобутки фахівців ми вважаємо за доцільне комплексно проаналізувати напрями трансформації національних валютних систем країн ЦСЄ, оскільки в дослідженій літературі розглядаються окремі елементи національних валютних систем: валютна політика (А. Левкович, Є. Хомайко, В. Чужиков, Ф. Журавка, М. Головнін та ін.), режим валютного курсу (В. Барамія, С. Маслов, І. Співак).

Метою дослідження є комплексне розкриття сутності процесу трансформації валютної системи, встановлення факторів і напрямів трансформації національних валютних систем країн ЦСЄ.

Виклад основного матеріалу.

Глобалізація, регіоналізація, трансформація та інтеграція є чотирма основними факторами розвитку міжнародних і національних господарських процесів ХХІ ст. Неспроможність Ямайської валютної системи забезпечити стабільність національних валютних систем у загальній структурі глобальних валютно-фінансових зв'язків породжує суперечності між країнами та стає підґрунтям для створення нових економічних і валютних інтеграційних блоків. Створення Європейської валютної системи стало першим кроком до протесту проти існуючого валютного порядку. Ці потужні зміни основних форм, засад організації міжнародних валютно-фінансових взаємовідносин стають основою для трансформації національних валютних систем, спричинюючи перехід від одного якісного стану до іншого та супроводжуються перетворенням її основних елементів.

У процесі еволюційного розвитку та функціонування кожна національна валютна система під дією різних факторів зазнає певних трансформацій. До основних факторів ми відносимо: глобальні, об'єктивні, суб'єктивні, ендегенні та екзогенні, які призводять до трансформації елементів (компонентів) валютної системи, основних принципів її функціонування та заміни іншою більш сильною та прогресивною системою (заміна національної валютної системи на регіональну) (рис. 1).

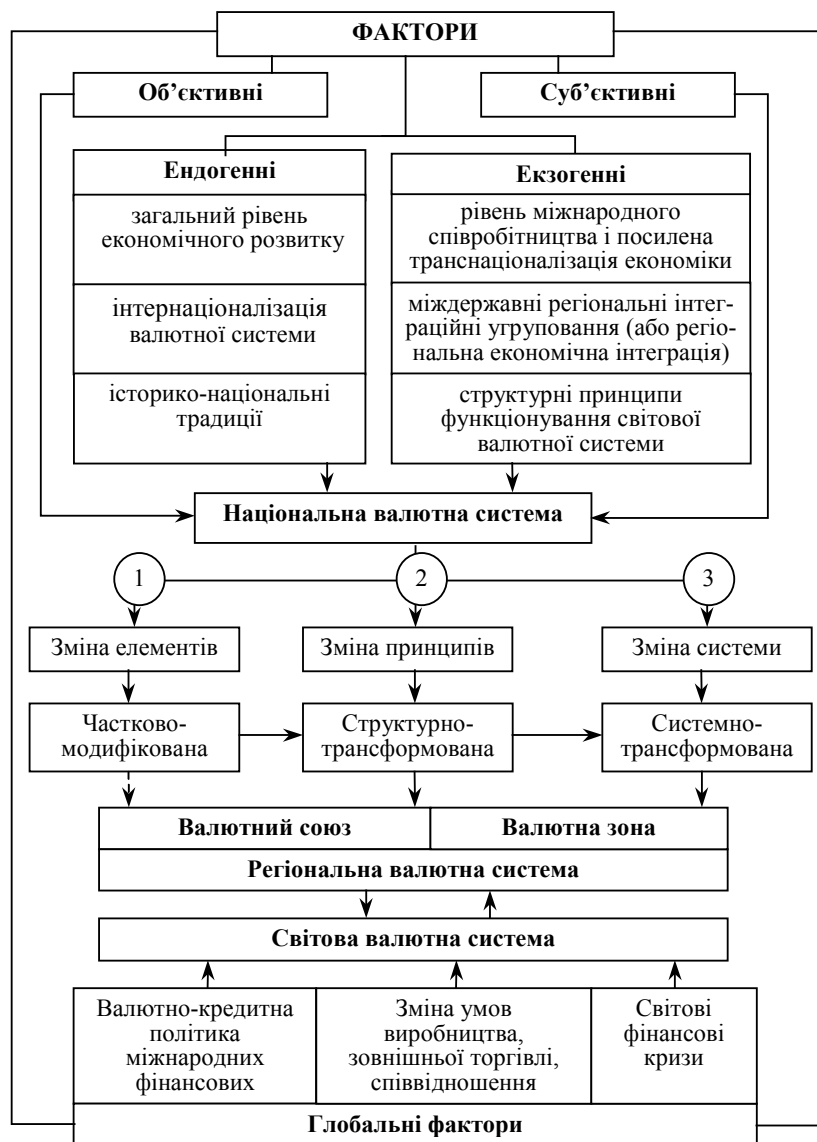

Рис. 1. Концептуально-логічна схема трансформації валютної системи

Джерело: авторська розробка

До основних об'єктивних факторів, які найсуттєвіше впливають на зміни національних валютних систем, належать: рівень економічного розвитку країни, динаміка макроекономічних показників, темпи інфляції, рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг, кон'юнктура попиту та пропозиції на національному фінансовому та валютному ринках, фактори форс-мажорної групи (світові фінансові та економічні кризи, локальні дисбаланси, стихійні лиха та ін.).

Суб'єктивні фактори включають: загальноекономічні та монетарні напрями, цілі (параметри) фінансової стратегії держави, рівень кваліфікованості працівників державного апарату.

Також значний вплив на трансформацію національних валютних систем здійснюють ендогенні та екзогенні фактори. Ендогенні в першу чергу включають: загальний рівень економічного розвитку країни, інтернаціоналізацію валютної системи та історико-національні традиції. До екзогенних факторів відносяться: рівень міжнародного співробітництва і посилена транснаціоналізація економіки, утворення міждержавних регіональних інтеграційних угруповань і структурні принципи функціонування світової валютної системи.

Під дією визначених факторів відбувається зміна національної валютної системи, що може призводити до появи нової системи у трьох напрямках: частково-модифікованої системи за рахунок перетворення основних її елементів (режиму валютного курсу, конвертованості, паритету та ін.); структурно-трансформованої системи через зміну основних принципів її функціонування (зміна орієнтирів, стратегії монетарної політики, у тому числі і валютної); системно-трансформованої системи через видозміну (перетворення національної валютної системи на регіональну).

Дані зміни та перетворення, що простежуються у валютній системі в умовах регіоналізації, можуть посприяти вступу країни до валютного союзу (частково-трансформована система) та спричинити приєднання країни до валютної зони і як результат — заміни національної валюти на регіональну.

Досліджуючи комплексно трансформацію всіх видів валютних систем, у тому числі й світову, ми встановили основні глобальні фактори, які її спричиняють. До них належать: валютно-кредитна політика міжнародних фінансових організацій, зміна умов виробництва, зовнішньої торгівлі, співвідношення сил у світі, світові фінансові кризи.

Дослідивши фактори та напрями трансформації валютної системи, вважаємо за необхідне дати визначення поняттю «трансформація валютної системи». На наше переконання, це — якісна зміна основних елементів, принципів, форм реалізації та методів регулювання валютно-фінансових відносин на національному, регіональному і глобальному рівнях.

Вибір певного сценарію трансформації валютної системи залежить від факторів, які впливають на систему, та від виду валютної системи (національна, регіональна, світова). Також необхідно зазначити, що лише незначні фактори (здебільшого внутрішні) впливають на зміну елементів валютної системи, більш вагомі впливають на орієнтацію, цілі, стратегії валютної системи в цілому та міжнародні валютно-фінансові взаємовідносини між країнами і найсуттєвіші призводять до зміни валютної системи в інший вид. Зміна виду валютної системи має розгалужену структуру і може включати в себе два попередні сценарії

(зміну елементів; зміну принципів — зміну елементів). Даний висновок був зроблений нами на основі вивчення досвіду країн ЦСЄ при вступі в Європейський економічний і валютний союз (ЄЕВС).

Аналізуючи трансформацію національних валютних систем країн ЦСЄ, необхідно зазначити, що основними умовами зближення та гармонізації валютно-фінансових взаємовідносин між ЦСЄ та ЄЕВС є лібералізація валютної сфери, встановлення вільноплаваючого режиму валютного курсу, збільшення частки євро в обсягах валютної виручки від зовнішньоторговельних і валютно-фінансових операцій з подальшим її зростанням у валютних резервах, впровадження відповідних заходів з введення вільної конвертованості національних валют та уніфікації валютного законодавства до стандартів ЄС та ін.

Узагальнюючи режим валютного курсу в країнах ЦСЄ, необхідно згрупувати країни за використовуваними режимами на початковому етапі перебудови: фіксований режим (Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина); режим керованого плавання (Словенія, Хорватія, Латвія, Болгарія); режим валютного плавання (Естонія, Литва), надалі режими змінювалися, але основна тенденція з лібералізації валютних відносин простежувалась для всіх країн ЦСЄ. Аналізуючи детальніше країни з фіксованим валютним курсом, необхідно відмітити, що в подальшому більшість зазначених країн обрали однаковий шлях трансформації режиму валютного курсу. Так, уже наприкінці 90-х—початку 2000-х років вводиться більш ліберальний режим керованого плавання. А надалі враховуючи позитивну динаміку трансформації валютних систем та сприятливі умови на валютному ринку, уряди поступово переходили на плаваючий валютний курс.

Також сприятливою була валютна політика відносно прив'язки валютного курсу до європейських валют. Так, наприклад Словенія, використовуючи режим керованого плавання, підтримувала курс толара у вузьких межах до німецької марки, тобто була явно орієнтована на співпрацю саме з ЄС. Також подібну політику підтримувала Болгарія, що в 1997 році прив'язала свою грошову одиницю до німецької марки, що допомогло їй вийти з глибокої кризи, відновити економічний та фінансовий стан країни та вступити до ЄС.

Основою на розроблених напрямках трансформації валютних систем і дослідивши фактичні перетворення в країнах ЦСЄ, нами були встановлені всі три напрями змін. В усіх країнах, що аналізувалися (шість центральноєвропейських країн — Чехія, Польща, Угорщина, Словенія, Словаччина, Естонія і три балканські країни — Болгарія, Румунія та Хорватія), були встановлені зміни в елементах валютних систем, основних принципів, які здебільшого стосувалися європейської інтеграції, та видозміна національної валютної системи на регіональну. Так, встановлення євроінтеграційного орієнту на національних економік країн ЦСЄ спричинили трансформацію основних елементів їхніх валютних систем, що проявилось через створення національних валют (Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Словенія), зміну режимів валютних курсів з фіксованого і проміжного до плаваючого (Польща, Словаччина, Угорщина та Чехія), введення конвертованості національних валют як за поточними операціями (Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина, Словенія та ін.), так і за капітальними (Естонія, Латвія); зменшення розриву між фактичним курсом і його паритетом (рис. 2), збільшення обсягу валютного ринку (з 2004 р. до 2010 р. на 24 % у Польщі),

диверсифікацію валютних резервів зі збільшенням частки європейських валют (у Чехії — на 19 %, з одночасним зменшенням частки долара США на 20 %).

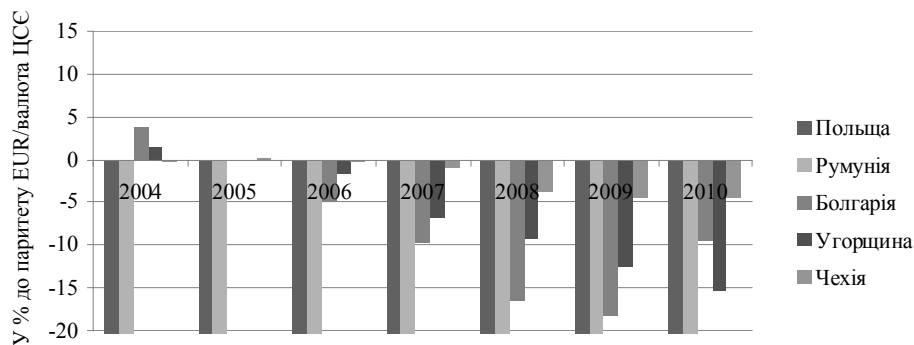

Рис. 2. Відхилення номінальних валютних курсів країн ЦСЄ від паритету у період 2004—2010 рр.

Джерело: Розраховано автором із використанням даних: 1) Inflation index, average consumer prices [Електронний ресурс] // International Monetary Fund. — Режим доступу : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2011/01/weodata/weoselgr.aspx>; 2) Exchange rates [Електронний ресурс] // National and Central Banks CEE countries. — Режим доступу : <http://www.nbp.pl>; <http://www.bnro.ro>; www.bnb.bg; www.mnb.hu; www.cnb.cz

Завдяки появі нових валютних інструментів (деривативів), посиленню незалежності національних і центральних банків країн ЦСЄ, що викликало трансформацію валютних систем зазначених держав. Також трансформація валютних систем досліджуваних країн відбувалась на основі змін принципів функціонування валютних систем країн ЦСЄ, а саме, орієнтирів монетарної політики з таргетування обмінного курсу, монетарного таргетування на інфляційне таргетування (Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія), введення режиму валютного бюро (Естонія, Литва, Болгарія), що сприяло ціновій стабілізації, лібералізації валютної політики та гармонізації валютного законодавства країн ЦСЄ до стандартів Європейського економічного та валютного союзу. Зміна виду національних валютних систем на регіональну валютну систему, які характерні на сучасному етапі європейської валютної інтеграції для Словенії, Словаччини та Естонії, що у 2007, 2009 і 2011 рр. відповідно вступили до Єврозони.

У ході дослідження комплексу елементів національних валютних систем країн ЦСЄ (національної валюти та її конвертованості, режиму валютного курсу, золотовалютних резервів центральних банків) було встановлено ключові напрями їх валютної політики в умовах гармонізації регуляторів до вимог і стандартів Євросоюзу — досягнення достатнього рівня конвертованості національної валюти, забезпечення стабільності валютних курсів, рівноважності платіжних балансів, транспарентності операцій на валютному ринку, стимулювання національного експорту та іноземних інвестицій.

Звичайно, процес гармонізації валютних систем країн ЦСЄ ще незавершений і потребує значних зусиль щодо реконструкції та трансформації національних валютних систем. Для остаточного налагодження валютно-фінансових зв'язків із ЄС усі країни-апліканти повинні ввести євро в якості національної валюти.

Висновки. Таким чином процес трансформації валютних систем може проявлятися у трьох напрямках: зміна елементів даної системи, заміна принципів і зміна виду валютної системи. На практиці, серед країн ЦСЄ, ми знайшли підтвердження запропонованим напрямкам. У процесі інтернаціоналізації, євроінтеграції та гармонізації економік у країнах ЦСЄ змінювалися елементи (валюти, режим валютного курсу, конвертованість, паритет, валютний ринок та ін.), трансформувалися принципи валютної системи (лібералізація валютної політики, гармонізація валютного законодавства та ін.) і такі країни ЦСЄ, як Словенія, Словаччина та Естонія змінили національні валютні системи на єдину регіональну Європейську валютну систему.

Література

1. Balcerowicz, L. (1994), Economic Transition in Central and Eastern Europe: Comparisons and Lessons. Australian Economic Review, 27: 47—59.
2. Grzegorz W. Kolodko and D. Mario Nuti (1997), [Електронний ресурс] The Polish Alternative Old Myths, Hard Facts and New Strategies in the Successful Transformation of the Polish Economy. Research for Action 33. The United Nations University World Institute for Development Economics Research (UNU/WIDER). Helsinki. Режим доступу: http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/previous/en_GB/rfa-33/
3. Havrylyshyn O., R. van Rooden. Institutions matter in transition, but so do policies. IMF Working paper No. 00/70. European II Department. International Monetary Fund. — March 2000. — P. 26.
4. Конвергенція економічних моделей Польщі та України : моногр. / [Лук'яненко Д., Чужиков В., Вожняк М. та ін.]; за наук. ред. Д. Лук'яненка, В. Чужикова, М. Вожняка. — К. : КНЕУ, 2010. — с. 719.
5. Панчишин С. Макроекономічний аналіз товарної форми виробництва : моногр. / С. Панчишин. — Львів : ЛНУ, 2004. — 452 с.
6. Головнин М. Ю. Развитие денежно-кредитной сферы в трансформационный период: Россия и страны Центральной и Восточной Европы / М. Ю. Головнин. — М. : Кн. дом «Либроком», 2009. — 224 с.
7. Журавка Ф. О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України : моногр. / Ф. О. Журавка. — Суми : Ділові перспективи, 2008. — 334 с.
8. Левкович А. П. Валютная политика стран Центральной и Восточной Европы в условиях мирового финансового кризиса // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : [сб. науч. тр.]. Ч. 2 / А. П. Левкович. — М., 2010. — С. 528.
9. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / З. О. Луцишин. — К. : Друк, 2002. — 320 с.
10. Європейська інтеграційна політика : [навч. посіб.] / Поручник А.М., Чужиков В.І., Ільницький Д.О., Федірко О.А. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. І. Чужикова. — К. : КНЕУ, 2010. — 451 с.
11. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.imf.org
12. Czech National Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.cnb.cz
13. Central Bank of Hungary [Електронний ресурс]. — Режим доступу: mnb.hu
14. Bulgarian National Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bnb.bg
15. National Bank of Romania [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.bnro.ro
16. National Bank of Poland [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbp.pl

Статтю подано до редакції 18.10.2012 р.